

ОБРЕНОВИЋИ И КЊИЖЕВНОСТ

ЗБОРНИК РАДОВА

Уредници

Драгана Вукићевић

Александар Пејчић

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
Београд

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „ВУК КАРАЏИЋ“
Крагујевац

2024.

АНА КОЗИЋ*

Институт за књижевност и уметност, Београд

ИЗМЕЂУ ПРИВАТНОГ И ЈАВНОГ ИДЕНТИТЕТА: МОЈЕ УСПОМЕНЕ КРАЉИЦЕ НАТАЛИЈЕ ОБРЕНОВИЋ

Сажетак: Рад проучава мемоарску прозу *Моје успомене* краљице Наталије Обреновић. Поред предочавања историјских, друштвених и политичких дешавања, у фокусу краљичиних успомена налази се њен комплексан однос са краљем Миланом Обреновићем. Као јавна личност која представља морални и културни узор, краљица је пишући мемоарску прозу водила рачуна о сопственом презентовању, па је неизбежно присуство аутоцензуре. Потискивање емоција, којем је Наталија, по свему судећи, у животу била склона, одразило се и у њеном писању кроз строго контролисање стилско-језичког израза, или пак кроз елипсу. Пажљивим ишчитавањем *Мојих успомена* до изражаја долазе „маске“ које краљица навлачи у зависности од ситуације и захтева културно-историјског тренутка, испод којих се могу назрети сегменти Наталијиног приватног идентитета.

Кључне речи: краљица Наталија Обреновић, краљ Милан Обреновић, мемоари, интимно, јавно, аутоцензура

Моје успомене краљице Наталије Обреновић обухватају раздобље од раног детињства 1863. године до 4. августа 1887. године.¹ Као јавна личност која представља морални и културни узор, и поставља узусе понашања, краљица је пишући мемоарску прозу водила рачуна о сопственом

* anakozic92@gmail.com

¹ Године 1915. Наталија је понудила Јовану Жујовићу да чува њене *Мемоаре*, рекавши му да је мрзи да их доврши, као и да се постојећи текст мора пре штампања редиговати. Из тога периода потиче репис и превод *Мемоара* са француског на српски, превод који највероватније припада Жујовићу (његова супруга Стана Бучовић била је дворска дама краљице Наталије). Може се претпоставити да је управо Жујовић ове списе положио у Академијин архив након Првог светског рата, тако да их помиње и Слободан Јовановић у другој књизи дела *Влада Милана Обреновића*. Оригинал *Мемоара* се, ипак, након Наталијине смрти нашао у поседу Косте Цукића, а након његове смрти сву грађу наследила је позоришна редитељка Мира Траиловић, његова рођака. Тако је Наталијина заоставштина враћена у земљу и након Мирине смрти предата је Архиву САНУ (све информације о рукопису преузете из Трговчевић 1999: 19–21).

презентовању.² С друге стране, у складу са жанром мемоара, значајна друштвена дешавања преламају се кроз призму личних преживљавања, те управо овај интимни увид представља један од уметнички највреднијих аспеката њених успомена.³

У краљичиним мемоарима не може се порећи присуство тенденциозности пре свега у оним елементима који су имали улогу изградње одређене слике о краљевској породици, приликом карактеризације главних ликова мемоара – Миланове и сопствене личности. На основу једне белешке у тексту може се закључити да је рукопис настао највероватније 1891. године⁴ и, уз недостатак Наталијине жеље касније, остао је недовршен. Поред тога, Наталија је објавила мемоаре на француском језику 1891. и 1894. године, уз писма и документа о разводу и прогонству (*Memoires de Nathalie, reine de Serbie*), била је чак и писац предговора за прву књигу, а већ следеће, 1892. године њене успомене појавиле су се и на немачком језику, у Берлину (*Memoiren der Königin Natalie von Serbien*), док је српско издање стигло тек 1999. године (в. Томић 2015: 249). У преводу српског издања (прев. Иванка Павловић) наслов гласи *Моје успомене*, чиме титула краљице није истакнута у први план, као што је то случај са француским и немачким језиком, а саввим је сигурно да је одредница „краљица Србије“ за Наталију била изразито значајна у тренутку објављивања текста. Осим тога, 1891. године Наталија је објавила, на српском језику, и политичку књигу *Споменница Њ. В. Краљице Наталије*, у којој је обелоданила различита документа и детаље из периода развода брака са краљем Миланом, тако да се и њени мемоари могу читати као део једне дуготрајне и сурове политичке борбе.

Имајући у виду турбулентни однос између бивших супружника у тренутку писања мемоара,⁵ постаје јасно зашто одређене реченице у тексту

² О Наталијином утицају на јавно мњење и креирању сопственог имица путем ликовне уметности в. Борозан 2011.

³ У овом раду нећемо се бавити испитивањем историјске истинитости догађаја предочених у краљичиним мемоарима – предност се даје стилско-језичком изразу, карактеризацији ликова, композиционом принципу и испољеној емоцији.

⁴ Спомињући закон који је изгласала скупштина, а који београдски митрополит Михаило Јовановић није желео да призна, Наталија оставља напомену следеће садржине: „Закон о црквеним таксама који није укинут до данас, 1891“ (Обреновић 1999: 108), на основу чега се изводе закључци о периоду писања мемоара.

⁵ Године 1887. краљ и краљица потписују споразум о једногодишњем регулисању васпитања престолонаследника ван земље, а питање његовог даљег образовања требало је решити од пролећа 1888. Управо 1888. године долази до догађаја познатог као „визбаденска отмица“, када је Наталија, посредством немачког канцелара Бизмарка и министра војног Косте Протића, насилно одвојена од сина у Немачкој, након чега је и протерана. Исте године Милан подноси молбу за развод брака, доноси нови Устав и уводи парламентаризам. Јавно мњење било је подељено, с тим што је било доста оних који су стали на Наталијину страну пре свега због неуставног развода и отмице детета. Године 1889. Милан абдицира у корист Александра, а намесништво чине Јован Ристић, Коста Протић и Јован Белимарковић. Краљица успева да

делују као одговори на оптужбе или се пак претварају у отворене нападе и прозивке, превасходно краља Милана. Користећи се књижевно-уметничким средствима Наталија пажљиво креира сопствени идентитет у покушају да изазове симпатију публике и да задобије подршку приповедањем „своје стране приче”. Пишући, међутим, текст који се сврстава у документарно-уметнички жанр, она се судара са границама сопствене личности у константном распињању између јавног и приватног идентитета.

Најпре, истиче се краљичино племићко порекло, па се тако мемоари отварају „првом стварном успоменом” која је јавни догађај – сестрино крштење (1863. године у Ници). У почетним поглављима Наталија идеализује сопствену породицу и срећно детињство, чиме се латентно повлачи контраст у односу на тренутну српску краљевску породичну ситуацију. Пишући о одређеним сећањима из детињства, она напушта дечију перспективу и изводи афористичке закључке који могу садржати суптилне алузије и на њену тренутну друштвено-породичну ситуацију, конкретно: раздвојеност од сина. Тако када говори о оцу који је у детињству патио јер је изгубио мајку, она закључује: „Тада сам први пут помислила да постоји и детињство лишено нежности и то ми је стегло срце” (Обреновић 1999: 50); или пишући о разочарању када, са пет година, није добила лутку коју је прижељкивала за Божић, она истиче:

Сурово је наносити патњу једном малом срцу које не схвата зашто су га лишили и почиње да верује у неправду (Исто: 51).

У *Мемоарима* ће се на неколико места појављивати њен однос са Александром, уз истицање безусловне материнске љубави и искрене бриге о синовљевом васпитању и образовању. Посебно у тим тренуцима Наталија брине о погрешним утицајима који би могли у непожељном правцу усмерити Александрово одрастање, при чему се праве честе аналогije са грешкама у Милановом васпитању и одгоју. Иако значајан, њен однос са сином у *Мемоарима* остаје скрајнут⁶ јер је много више пажње посвећено

издејствује посету сину, али има ограничено кретање, живи у дому своје дворске даме Стане Бучовић на Теразијама. Године 1890. Наталија се жали архијерејском Сабору, те митрополит Михаило најпре проглашава развод незаконитим, па после повлачи ову изјаву. Наталија потом доставља Меморандум Народној скупштини, који и објављује у *Малим новинама*; себе представља као „краљицу мајку”. Године 1891. долази до насилног прогона краљице и демонстрација у Београду, а након тога, наредних година, уследиће краљичина издавачка делатност као посебан вид политичке борбе: појављују се *Мемоари* и навођена *Сјоменица*, као и приповетке „Песма о крунисаном детету” и „Мати и син” (сви подаци преузети су из Хронологије живота и рада краљице Наталије Обреновић у: Томић 2015: 469–492).

⁶ Односу са сином Наталија је у потпуности посветила своје две приповетке: „Песму о крунисаном детету” (објављену у београдском листу *Видело*, под псеудонимом Татјана) и „Мати и син” (објављену у Новом Саду, под својим пуним именом). У оба дела алегоријски говори о раздвојености мајке и сина и обостраној патњи услед такве

односу са Миланом и истицању различитих тачака сукоба између бивших супружника, односно њихових различитих вредносних и животних погледа.

Размирице о питању спољне политике Србије (Наталијино русофилство и Миланово аустрофилство) краљица је представљала објашњавањем својих племенитих родољубивих осећања, на којима је инсистирала од детињства. Тако у *Успоменама* наводи како је и брату и сестри говорила против западне цивилизације, дајући предност руској и словенској, како се противила учењу немачког језика, како је водила расправе са таторима итд. Своју љубав према Русији изражава и анегдотски, описујући једну сцену са дечијег бала:

Пошто сам обећала исту игру једном Шембеку и једном Трубецкоју,⁷ њих двојица су се потукла, а Русија је, као што је право, однела победу (Обреновић 1999: 55).

Своје „самољубље и таштину у повоју“, оно што је Слободан Јовановић касније назвао „самозалаљубљеност“, није ни најмање крила, али је одговарала на оптужбе да је хладна, затворена и претерано озбиљна:

Била сам уравнотежене нарави и врло веселе природе, па су ме назвали „зрак сунца“. Живот ми се чинио као сталан прасак смеха [...] (Исто: 63).

Прво помињање Милана Обреновића у мемоарима одиграва се преко слике коју Наталији поклања госпођа Катарци,⁸ тако да јој, касније, предлог удаје за тог рођака не делује чудно и одбојно. Након неколико сусрета, приликом којих се Милан Наталији допао (уз изузетак његовог гласа), одлука је донета. Да ли због жеље да буде кнегиња, позиција која је сасвим сигурно хранила њену сујету, или можда због осећања привлачности и зачетка љубави према Милану, Наталија усхићено дочекује венчање и спомиње нежна љубавна писма која су као вереници размењивали.

ситуације, уз визију о поновном састанку и праведној казни свих који су у злочину растанка учествовали. У приповеци „Мати и син“ спомињу се три црна ђавола која држе дете одвојено од мајке, која се вероватно односе на Александрове намеснике (Јован Ристић, генерал Коста Протић, генерал Јован Белимарковић). Љубав између мајке и сина у својим приповеткама Наталија повезује и са љубављу према народу, истичући добробити идиличног односа између мајке и владара за сам народ. У складу с тим, у причи „Песма о крунисаном детету“ стоје, између осталог, и следећи редови: „Дете је потпуно сватило, да су црне душе гасиле у њему љубав на спрам мајке, те да на тај начин угасе сваки племенитији осећај, који би његовом народу годио. Јер владалац који није волео своју матер не може ни народ волети“ (Обреновић 2015: 288). Са великом мером тенденциозности, ове приповетке (за разлику од краљичиних *Мемоара*) немају, чини нам се, значајнију литерарну вредност.

⁷ У питању је руска кнежевска породица која је дала велики број официра и дипломата – из ове породице је и руски посланик у Србији Г. Н. Трубецкој 1914–1917 (Трговчевић 1999: 55).

⁸ Наталијина баба по оцу и Миланова баба по мајци, Есмеранда (или Смарандица, како је Наталија у *Мемоарима* назива), биле су рођене сестре, кћери румунског бојара Ђорђа Балше (Томић 2015: 470).

Краљ Милан Обреновић и краљица Наталија из *Almanach de Gotha*, сигнирано А. Weger око 1882, Лајпциг (Историјски музеј Србије, инв. бр. 64)

Иако су прве године брачног живота између Наталије и Милана описане као углавном складне и срећне, краљица у својим успоменама указује на клице раздора од самог почетка – обострано неразумевање књига које воле да читају,⁹ различите перцепције дужности и родољубља, „Миланова тешка нарав“, „његов простаклук“¹⁰ и Наталијин велики понос.

Добар део успомена посвећен је управо карактеризацији Миланове личности, при чему она говори о Милану проговара и о себи. Излажући у низу различитих ситуација до крајности изведене супротности

⁹ Наталија истиче да ју је пренеразио избор књига које јој је Милан давао, те у напмени наводи да је прва књига коју је од њега добила била *Госпођица Жиро, моја жена* (Обреновић 1999: 75).

¹⁰ Наталијини *Мемоари* обилују примерима онога што она сматра Милановим неприкладним или простачким понашањем. Најчешће су те ситуације везане за његова неверства и лоше понашање према њој или према члановима њене породице. Међутим, има примера у којима је Милан представљен као нестабилан и незрео владар. У том светлу Наталија описује покушај атентата Јелене Илке Марковић, удовице Јеврема Марковића који је стрељан 1878. године. Атентат на краља у Саборној цркви у Београду спречио је мајор Драгутин Франасовић. Према Наталијином сведочанству, за овај чин Милан је хтео Франасовићу да поклати кесу пуну златника, при чему су чланови његове породице (Миланови ујаци, Јелена Катарци и Наталија) покушавали да му објасне како је такав дар непристојан: „Због таквих ствари могла бих побеснети; просташтво човека се показивало у чињеници да се све, по њему, морало платити новцем, чак и таква услуга!“ (Обреновић 1999: 123).

њихових вредносних ставова и животних погледа, све Миланово представљено је као лоше и погрешно, а њено као добро и исправно. Тако она наводи низ нимало пријатних квалификатива свог бившег супруга, приликом крајње пристрасног портретисања: „сумњичаве и лажљиве нарави“, „неваспитан, груб и сурово себичан, слабог карактера“, „ситничав и непријатан“, „размажен и беспослен“, „достојан сажалења“ (Исто: 112–113).

Тачке сукоба на којима Наталија инсистира у односу са Миланом тичу се његовог неприкладног понашања у јавности и отворених неверстава, с једне стране, и његовог кукавичлука и неодговорности, с друге. Приликом навођења Миланових прељуба посебно се издваја ситуација са Мицом Протић,¹¹ а поводом овог скандала краљица уводи туђи говор под наводницима: сведочанство своје сестре, госпође Гика, у коме је Милан крајње карикатурално представљен у нервном растројству, уз лажне претње самоубиством. Слична представа Миланова понавља се након расанка са другом љубавницом, Маријом Катарџи, када Наталија тврди како је чула (иако није видела) да се у некадашњој Маријиној соби Милан „ваљао по диванима горко плачући“ (Исто: 183). Трећа Миланова љубавница која је посебно издвојена јесте позната Артемиза Христић,¹² при чему Наталија истиче како их је сретала загрљене у Топчидерском парку, али ни овом приликом она не наводи своју реакцију, већ реакцију своје дворске даме: „Збунише се, не поздравише ме, а Стана се толико збуни да пред краљем не направи реверанс“ (Исто: 200). Кријући се иза туђег говора (или туђих реакција), она ствара увредљиву и недостојну слика Миланову, задобијајући наклоност и емпатију читалаца, а уједно налази и оправдање за оно што је Милан код Наталије називао „одсуством срца“:

За мене је било питање самољубља не показати Милану да патим, па сам крила своју осетљивост као нешто ружно, у страху да се сувише не откријем (Исто: 196).

У овако пристрасним описима, који су несумњиво били део осветничке тактике саме краљице, можда се могу препознати и аутентична осећања повређености и дубоке усамљености коју је Наталија осећала иако је била окружена људима и учествовала у пријемима.

¹¹ Супруга Косте Протића, генерала, начелника Штаба Врховне команде у рату 1877–78.

¹² Артемиза (Јоанидес) Христић, супруга српског дипломате Милана Христића, била је љубавница краља Милана, што је у животу тадашњег Београда била јавна тајна. Управо овом љубавном троуглу посветио је један део својих стихова и Војислав Илић у песми *Маскенбал на Руднику*, због које је био ухапшен и изведен пред суд (о сатиричним песмама Војислава Илића в. Ераковић 2019).

Le Monde Illustré, 12. децембар 1885, Париз
(Музеј рудничко-таковског краја, инв. бр. И-1097)

Као одговор на оптужбе о хладноћи срца,¹³ као својеврсни доказ способности за дубока љубавна осећања, а можда и као израз искрене нежности, краљица у *Успоменама* пише о љубави коју је развила према

¹³ У значајном културно-историјском извору, *Дневницима из јавној и приватној живојши*, Никола Крстић оставља важна сведочанства о тадашњим владарима Србије и о њиховим односима – почев од Миланове женидбе, преко трачева о односима међу младим супружницима, проглашења краљевине, рођења престолонаследника, а потом и афера о Милановим прељубама и о разводу, па и прогону краљице. У трећој књизи – разочаран због гласина о разводу краљевског пара, Крстић пише: „Краљ је леп, млад, пун духа. Краљица долази у најлепше жене, висока, у цвету младости, лепог лица, живих очију, мила у понашању, разговорна, духовита. Код њих су сви услови да се вољу. Како да се међу њима није могла да утврди симпатија, сам Бог зна! Мица Пр[отић], Катар[џиница] и Наз[осова] и све друге за које се мисли да је краљ према њима показао неку већу пажњу, све те ни у чему, ни што се тела, ни што се духа тиче, не могу се ни приближно мерити с краљицом. Ја мислим да међу њима нема интимности, нема јаче оданости личне; или је једна, или друга страна ту оданост проиграла“ (Крстић 2007а: 303). У четвртој књизи Крстић указује на Наталијин понос и гордост: „И заиста, да је краљица умела да себе савлађује, да попушта, да буде милокрвна, блага, умиљата, она је могла да савлада бујну и наглу нарав краља Милана. И то би било добро и за њу и за краља и за династију и за земљу. Али, тврдоглавство и упорство главне су карактерне црте и код једног и код другог. Краљица зове својим ‘поносом’ то што је у ствари тврдоглавство и непопустљивост“ (Крстић 2007б: 129). Сасвим другачије тумачење нуди Лаза Костић, остављајући у свом *Дневнику* исказе о краљичином лезбејству и њеним недоличним дружењима са својим дворским дамама (в. Костић 2000). У потпуно супротном тону, пак, пише Драгутин Илић у делу *Роман краљице Најшалије*: „Али, међу свим тим женама којима зла судбина додели ту сумњиву част, краљица Наталија највише [се] издваја својом бурном и трагичном судбином: – она је, јадница, горе прошла и од Карађорђевој Јелене, и од Милошевој Љубице, и од Михаиловој Јулије“ (Илић 2016: 5).

господину Антонију де Тозеу (опуномоћенику краљевине Италије у Београду), са којим је делила размишљања и животне ставове. Била је фасцинирана његовом љубављу према преминулој мајци, и, без назнака било каквих недоличних поступака, краљица истиче како је маштала о њиховој заједничкој молитви. Тако њена „афера“ постаје узвишена, достојанствена и платонска љубав, док Миланове преваре остају нискости страсти, а његова патња уображена и театрална. Након Тозеове смрти краљица описује дубину својих осећања, али чак и то чини с намером да повреди и понизи бившег супруга:

У марту 1883, после две недеље стрепње, он је умро. Да је оздравио, све бих му жртвовала: дете, положај, све. [...] Милан је био прави муж, управо какав се пожелети може, јер ништа није видео нити разумео. Мислим да би се осетио врло понижен кад би знао да сам способна за тако снажно осећање какво у мени није наслућивао (Исто: 126).

Други потенцијални однос развија се са грофом Кевенхилером, аустроугарским послаником у Србији. Наталија примећује да је привукла његову пажњу, што храни њену сујету. Током српско-бугарског рата она је доста времена проводила са Кевенхилером, што је и сам краљ приметио и почео да исказује љубомору, тако да су се чак развиле гласине о овом односу.¹⁴ Међутим, Наталија у *Мемоарима* демантује ове трачеве, истичући да је успела да препозна Кевенхилеров донжуановски карактер, што ју је спасло недоличне везе.

Друга тачка разилажења са Миланом били су различити појмови дужности, родољубља и храбрости. Већ приликом коментарисања венчања Наталија истиче сопствену жељу да се приближи српском народу, за разлику од Милана који је, у њеном виђењу, од свог народа бежао јер је предлагао да се венчање одржи у иностранству. Осим тога, Наталија је била посебно разочарана поразом српске војске у српско-бугарском рату, није имала разумевања за Миланова оклевања и у наредним редовима заиста се представља као амазонка, како ће је окарактерисати и Слободан Јовановић:

[О]бузимала ме је жеља да одем у Ниш и да озбиљно протресем мог господина мужа, чак и да преузнем његову дужност ако затреба. Већ сам себе

¹⁴ О Милановој љубомори на Кевенхилера Наталија пише и у *Мемоарима*, али све време задржавајући позицију надмоћности: „Почео је да ме вређа, правећи свакојаке непријатне алузије на Де К. Ругала сам му се, а он је одговарао ‘да не могу порећи да је у мене заљубљен’. ‘Није никако, али и да јесте, тиме би само доказао да је човек од укуса’. То га је доводило до беса и више није знао шта говори. Тако ми једног дана рече да је ‘К. животиња која не може да види два лепа ока, а да не изгуби главу и да му никад неће опростити што је мене претпоставио њему’. Све је то изрекао са тако жалосним изразом да се нисам могла уздржати од гласног смеха, што свакако није допринело смиревању стања“ (Обреновић 1999: 184).

видела на коњу како подстичем војнике, који би се застидели видећи да су мање храбри од једне жене (Исто: 161).

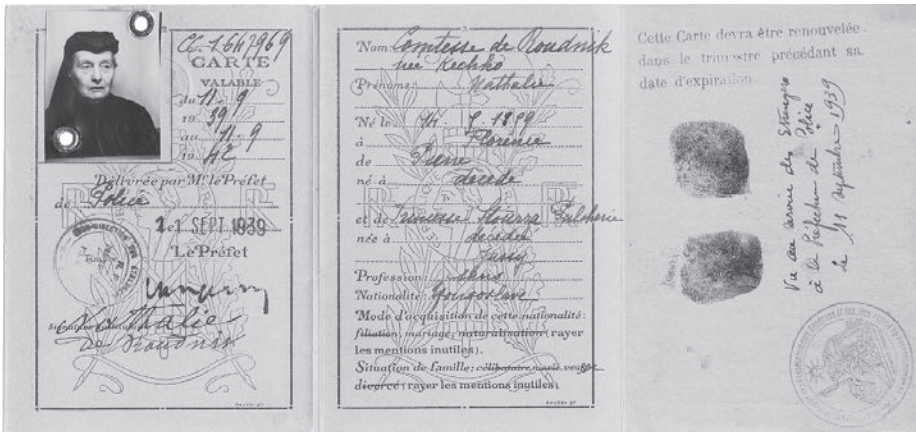
Иако се може навести мноштво примера у којима Наталија истиче своју повређеност и тугу, најчешће кроз представљање Милановог инфантилног и неразумног понашања, њена искрена осећања нису непосредно исказана, не само због тенденциозности рукописа, већ и због њене склоности ка негацији и аутоцензури. Међутим, у појединим исказима чини се да ће исклизнути из успостављеног надмоћног тона, те допустити себи понеки недостојни коментар упркос великом поносу до којег држи – тако ће о Марији Катарци у једном тренутку написати како је њена „љутња на ту гуску бивала све јача“ (Исто: 187), или ће другу Миланову љубавницу назвати „бечком кокотом“ (Исто: 189). Када је већ изванредан растанак краљевског пара, након повратка са путовања у стари двор Наталија примећује промењен ентеријер и нови огромни портрет Марије Катарци у салону, али притом ипак неће изразити своју тугу, већ ће заједљиво прокоментарисати како „портрет није био ласкав по њу“ (Исто: 212).

На сличан начин, у ратним временима, слабост, неизвесност и страх неће делити ни са ким, па чак ни са хартијом, те у једном тренутку само наводи како се повукла у собу да се исплаче: тамо где треба да искаже рањивост, текст ћути. Приватни идентитет потиснут је оним јавним, краљевским. У писму својој дворској дами Стани Жујовић, 13. новембра 1888. године, Наталија пише:

Краљеви и краљице своје титуле никада не губе. Свргнути краљ остаје краљ, краљица чак и законски разведена, остаје краљица (Обреновић 2015: 342).

У време док се још увек одважно борила за своје политичко место (док је писала мемоаре), Наталија је пажљиво градила свој идентитет краљице који је требало да буде уједно и емпатичан и инспиративан за масе, и да представља својеврсну освету Милану. Међутим, управо у том константном напињању да докаже своју надмоћ и исправност можда се скрива избегавање сопствене одговорности за минуле догађаје, при чему до изражаја долази дубока повређеност једног бића које нити је било адекватно вољено, нити је, упркос великој патњи, умело да се на прави начин жртвује.¹⁵

¹⁵ Наталијин прелазак у католичанство почетком XX века тумачио се управо као резултат великих разочарања и животних бродолома. Наталијина сестра Маријета (такође удата Гика) оправдава овај потез Наталијином великом патњом и немогућношћу да у православљу нађе утеху, док руски дипломата Губастов додаје да прави разлог лежи у „повређивању прекомерне женске сујете“ (Рајић 2013: 251). Слободан Јовановић Наталијин прелазак у католичанство тумачи као једини излаз из „моралне кризе“, као одмор од „бура и бродолома поноса“ у „пристаништу хришћанског самоодрицања којим се католичка црква тако вешто служи као леком за најтеже душевне болести“, а у политичким разлозима то је бежање од православне

Лична карта краљице Наталије Обреновић као грофице од Рудника, 11. септембар 1939. (Историјски музеј Србије, инв. бр. 50)

На крају, упркос свим изворима, остајемо у недоумици: Ко је заправо била Наталија Обреновић? Чак и у сопственој мемоарској прози она измиче идентификацији, те остају само фрагменти њеног јавног и приватног идентитета: јака, горда жена, на махове немилосрдна, претерано охоло и поносна да би показала своју рањивост, али и способна за јака осећања; усамљена, дубоко повређена и несрећна.

Независно од историјске и документарне вредности, *Моје усјомене* Наталије Обреновић имају немалу литерарну вредност. У њима долази до изражаја смисао за књижевну карактеризацију и развој приче, смисао за анегдотско приповедање и иронију, ефектно коришћење стилско-језичких средстава, уметнички успело портретисање. Глас који пише мемоаре одликује велики степен самосвесности и аутореференцијалности, али веома суптилно испољавају се и знаци растрзаности између јавног идентитета, којем је све подређено, и приватног, које се потискује. У том вечитом распињању између оног што је представљачко и тенденциозно, испод нескривене гордости и таштине открива се и једна пригушена интима и повређеност.

Потискивање емоција, којем је Наталија, по свему судећи, у животу била склона, одразило се и у њеном писању кроз строго контролисање стилско-језичког израза, или пак кроз елипсу. Имајући у виду да је тешко објективно писати о сопственим животним искуствима, мемоари постају одраз унутрашњег живота самог писца. Пажљивим ишчитавањем *Мојих усјомена* до изражаја долазе „маске“ (краљица мајка, жена-ратница,

---

цркве која је поништила њен брак са Миланом и благословила брак њеног сина са Драгом Машин (Јовановић 1963: 194). Овај чин несумњиво није био лишен њене велике гордости, чак се може тумачити и као вид Наталијиног пркоса, али можда и заиста као последњи покушај да се круцијалном променом идентитета сопственом бићу коначно пружи мир.

преварена и усамљена супруга, узвишена љубавница итд.) које јунакиња мемоара свесно навлачи у зависности од ситуације и захтева културно-историјског тренутка, а испод којих се може скривати једна прећутна и аутентична рањивост.

Овим делом Наталија је пружила значајан допринос српској мемоарској прози, али је донела и увид у интиму династије Обреновић, чији ће чланови са својим историјским улогама и унутрашњим превирањима послужити као инспирација многим уметницима и писцима наредних векова.

ИЗВОРИ

- ОБРЕНОВИЋ 1999: Наталија Обреновић. *Моје усјомене*. Прев. Иванка Павловић, прир. Љубинка Трговчевић. Београд: Српска књижевна задруга.
- ОБРЕНОВИЋ 2015: Наталија Обреновић. *Ружа и шрње: усјомене, ѓриче, афоризми, ѓисма*. Прев. Иванка Павловић и Ивана Хаџи-Поповић, прир. Љубинка Трговчевић, Светлана Томић, Ивана Хаџи-Поповић. Београд: Лагуна.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БОРОЗАН 2011: Игор Борозан. „Између самоинсцениације и презентације: портрет краљице Наталије Обреновић”. *Зборник Мајице срјске за ликовне уметности*, 39, Нови Сад, 75–143.
- ЕРАКОВИЋ 2019: Радослав Ераковић. „(Ауто)поетичка искушења Војислава Илића”. *Дневник чишлалачких искушења*. Нови Сад: Матица српска, 226–253.
- ТРГОВЧЕВИЋ 1999: Љубинка Трговчевић. „Прича једне краљице”. У: Наталија Обреновић. *Моје усјомене*. Београд: Српска књижевна задруга, 19–46.
- ИЛИЋ 2016: Драгутин Илић. *Роман краљице Најшалије*. Београд: Службени гласник.
- ЈОВАНОВИЋ 1963: Слободан Јовановић. *Поршреши из ишторије и књижевности*. Београд – Нови Сад: Српска књижевна задруга – Матица српска.
- КОСТИЋ 2000: Лаза Костић. *Дневник. Ишчекивано и дочекано (лисшови усјомена)*. Прир. Милан Кашанин. Београд: Народна књига / Алфа.
- КРСТИЋ 2007а: Никола Крстић. *Дневник: јавни живош*. Књ. 3. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- КРСТИЋ 2007б: Никола Крстић. *Дневник: јавни живош*. Књ. 4. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- РАЈИЋ 2013: Сузана Рајић. „Краљица Наталија и Русија – од развода до проверавања”. *Срјске сшудије*, књ. 4, Београд, 231–252
- ТОМИЋ 2015: Светлана Томић. „Значај књижевних радова краљице Наталије”. У: Наталија Обреновић. *Ружа и шрње: усјомене, ѓриче, афоризми, ѓисма*. Прев. Иванка Павловић и Ивана Хаџи-Поповић, прир. Љубинка Трговчевић, Светлана Томић, Ивана Хаџи-Поповић. Београд: Лагуна, 243–255.

ИЗВОРИ ИЛУСТРАЦИЈА

- Обреновићи у музејским и грштим збиркама Србије II*, ур. Александар Марушић и Ана Боловић, Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја, 2014.
- Обреновићи у музејским и грштим збиркама Србије и Евроје IV*, ур. Александар Марушић и Ана Боловић, Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја, 2016.

Ana Kozić

BETWEEN PRIVATE AND PUBLIC IDENTITY:

MOJE USPOMENE (MY MEMORIES) OF QUEEN NATALIJA OBRENOVIĆ

Summary

The paper studies the memoir prose *Moje uspomene* of Queen Natalija Obrenović. As a public figure who represents a moral and cultural role model and sets standards of behavior, the queen took care of her presentation when writing memoir prose, so self-censorship is inevitable. The suppression of emotions, to which Natalija was prone in life, was also reflected in her writing through strict control of stylistic and linguistic expression, or else through ellipsis. With the aim of better understanding the queen's complex personality, a careful reading of *Moje uspomene* reveals the "masks" that the queen puts on depending on the situation and the demands of the cultural-historical moment, beneath which snippets of Natalia's private identity are revealed.

Keywords: Queen Natalija Obrenović, King Milan Obrenović, memoirs, intimate, public, self-censorship